

επίσης νίκες στους αγώνες των Θεσπιών και της Ρόδου.¹⁵⁷ Ακολούθησε ο αυτοκράτορας Νέρωνας ο οποίος ανακηρύχθηκε ολυμπιονίκης το 65 μ.Χ. στον αγώνα κηρύκων, τραγωδών, καθαρωδών, άρμα πωλικό, άρμα τέλειο και δεκάπωλο.¹⁵⁸ Λίγα χρόνια πριν είχε προηγηθεί ο απελεύθερος του Νέρωνα Τιβέριος Κλαύδιος Πατρόβιος ο οποίος κατέκτησε ολυμπιακή νίκη το 57 μ.Χ. στην πάλη. Το 129 μ.Χ. ήταν η σειρά του Ρωμαίου ύπατου Λουκίου Μινικίου Νατάλιδος να στεφθεί ολυμπιονίκης στο τέθριππο.¹⁵⁹ Μια λατινική επιγραφή μας πληροφορεί επίσης ότι ο Aelius Gutta Calpurnianus, ιδιαίτερα δημοφιλής στο ρωμαϊκό ιππόδρομο, κατέκτησε νίκες σε ιερούς αγώνες πιθανότατα στα Ολύμπια και στα Πύθια των Δελφών.¹⁶⁰

Κατά τη ρωμαϊκή εποχή ο οικουμενικός χαρακτήρας των Ολυμπιακών Αγώνων θα μπορούσε να ήταν ιδιαίτερα έντονος. Ας μην ξεχνάμε ότι ιδιαίτερα μετά το 212 μ.Χ. όταν είχε απονεμηθεί το δικαίωμα του Ρωμαίου πολίτη σε όλους τους ελεύθερους πολίτες της αχανούς ρωμαϊκής αυτοκρατορίας, θα μπορούσε να αγωνιστεί στα Ολύμπια ο οποιοσδήποτε ανεξάρτητα από την εθνοφυλετική του καταγωγή. Βέβαια τούτο δεν μπορεί να επιβεβαιωθεί από τον κατάλογο των ολυμπιονικών. Ο υπερεθνικός χαρακτήρας των αγώνων φαίνεται μόνο από την παρουσία του Αρμένιου πρίγκιπα Βαρασδάτη (Ουαρασδάτη ή Αρταξατηνό) ο οποίος κατέκτησε ολυμπιακή νίκη στην πυγμή το 369¹⁶¹ ή κατ' άλλους το 385 μ.Χ.¹⁶² Σύμφωνα με τις Αρμενικές πηγές ο συγκεκριμένος αθλητής είχε δεχθεί ελληνική παιδεία.¹⁶³ Μάλλον όμως η παρουσία του αποτελεί εξαίρεση. Εκτός λοιπόν από την επιβεβαιωμένη παρουσία των Ρωμαίων, από τα μέχρι στιγμής δεδομένα, δεν επιβεβαιώνεται η έντονη διείσδυση «βαρβάρων» στα Ολύμπια της αρχαιότητας. Αν και τα τείχη του αποκλεισμού φαίνεται ότι έπαψαν να υπάρχουν, η γυμνότητα και ο όποιος θρησκευτικός χαρακτήρας είχε απομείνει στους Ολυμπιακούς Αγώνες απέτρεπαν τους «βαρβάρους» να συμμετέχουν σε αυτούς.

Κοινωνική προέλευση συμμετεχόντων

Αναμφισβήτητο γεγονός είναι ότι στους αγώνες της Ολυμπίας μπορούσαν να μετέχουν όλοι οι ελεύθεροι Έλληνες πολίτες ανεξάρτητα κοινωνικής θέσης, επαγγελματός ή οικονομικής κατάστασης. Πουθενά δεν υπάρχει κάποια αναφορά απα-

157. N. Crowther, *Equestrian Events*, p. 115.

158. I. Rutgers, *Iulius Africanus*, p. 91.

159. L. Moretti, *Olympionikai*, no. 846.

160. N. Crowther, *Equestrian Events*, p. 120-121. H. Harris, *Sport in Greece and Rome*, London 1972, pp. 203-4. Διαφορετική άποψη εκφράζεται από τον A. Cameron ο οποίος πιστεύει ότι ο Calpurnianus στέφθηκε ιερονίκης στα Καπιτώλια της Ρώμης. A. Cameron, *Circus Factions*, Oxford, 1976, p. 205.

161. L. Moretti, *Olympionikai*, no. 944.

162. I. Rutgers, *Iulius Africanus*, pp. 98-99.

163. I. Rutgers, *Iulius Africanus*, p.99, f. 1.

γόρευσης. Το γεγονός όμως της μη ύπαρξης κάποιας ανάλογης απαγόρευσης μας δίνει άραγε το δικαίωμα να υποστηρίξουμε ότι πλούσιοι και φτωχοί, κτηματίες και γιδοβοσκοί, έμποροι και εργάτες συμμετείχαν εύκολα και ανεμπόδιστα στους Ολυμπιακούς Αγώνες;

Στον ομηρικό κόσμο είναι κοινά αποδεκτό ότι μόνον οι αριστοκράτες μετείχαν στους αθλητικούς αγώνες. Αρχικά λοιπόν στην αυγή της ιστορίας της Ολυμπίας, οι αγώνες της ήταν δραστηριότητα και μέλημα κατεξοχήν πλούσιων αριστοκρατών ως απομεινάρι προγενέστερης ομηρικής συνήθειας και διατήρησης της αριστοκρατικής δομής της κοινωνίας.¹⁶⁴ Την αποφυγή της χειρωνακτικής εργασίας, την προετοιμασία, την άσκηση, το ακριβό και πολυήμερο ταξίδι για την Ολυμπία, την παραμονή στην Ήλιδα για διάστημα ενός μηνός πριν τους Ολυμπιακούς Αγώνες, μπορούσαν να τα αντιμετωπίσουν μόνο τα μέλη των πλούσιων οικογενειών στις ελληνικές πόλεις. Έτσι ενώ η κοινωνική θέση, το επάγγελμα και η περιουσία δεν έπαιζαν θεωρητικά κανένα ρόλο για τη συμμετοχή, μπορούμε να πούμε ότι τουλάχιστον ως τον 6^ο αι. π.Χ. αυτή αποτελούσε δυνατότητα κυρίως των πλούσιων και αριστοκρατών. Ρητή απαγόρευση δεν υπήρχε, οι δυνατότητες όμως που παρέχονταν στους φτωχούς ήταν περιορισμένες.¹⁶⁵

Κατά τον 6^ο και ιδιαίτερα κατά τον 5^ο αι. π.Χ. με την εφαρμογή του δημοκρατικού πολιτεύματος, τη σταδιακή εξάπλωση του γυμνασίου ως δημοσίου ιδρύματος, τα γυμνικά αγωνίσματα έγιναν σιγά-σιγά προσιτά και στη μεσαία και κατώτερη τάξη και έτσι σταδιακά μη αριστοκράτες εισέρχονταν πρώτα στους τοπικούς αγώνες και στη συνέχεια στους πανελλήνιους αγώνες και στην Ολυμπία. Έτσι δεν πρέπει να φαίνεται παράξενο το γεγονός ότι μεταξύ των ολυμπιονικών συναντούμε και αθλητές κατώτερης καταγωγής. Όπως ο Πολυμνήτωρ από τη Μίλιτο νικητής στο στάδιο παιδών το 596 π.Χ. ο οποίος ήταν γιδοβοσκός,¹⁶⁶ ή ο Καρύστιος Γλαύκος, διάσημος πυγμάχος, ολυμπιονίκης στην πυγμή παιδών το 520 π.Χ. ο οποίος ήταν γεωργός,¹⁶⁷ ενώ αργότερα ο Αμησινάς από τη Βάρκη της βόρειας Αφρικής, νικητής πάλης το 460 π.Χ. ο οποίος ήταν βοσκός βοδιών.¹⁶⁸ Μέσα στις εξαιρέσεις θα μπορούσε να συμπεριλάβει κανείς και τον Ηλείο Κόροιβο τον πρώτο καταγεγραμμένο

164. H. W. Pleket, "Games, Prizes, Athletes and Ideology", *Stadion* 1 (1975) 72-73. H. W. Pleket, "The Participants in the Ancient Olympic Games: Social Background and Mentality", in: W. Coulson, H. Kyrieleis, *Proceedings of an International Symposium on the Olympic Games*, Athens 1992, 147-152. M. Golden, *Sport and Society*, Cambridge 1998, pp. 141-146.

165. Σύμφωνα με τον Ισοκράτη μόνον οι αριστοκράτες ασχολούνταν με την άθληση την εποχή του Σόλωνα (595 π.Χ.), Ισοκράτης, *Αρεοπαγίτικός*, 44, 45.

166. L. Moretti, *Olympionikai*, no. 79.

167. L. Moretti, *Olympionikai*, no. 134.

168. L. Moretti, *Olympionikai*, no. 261.

ολυμπιονίκη του 776 π.Χ. ο οποίος ήταν μάγειρας¹⁶⁹ καθώς και τον ψαρά ολυμπιονίκη από το Άργος που αναφέρει ο Αριστοτέλης (384-322 π.Χ).¹⁷⁰ Παρόλα όμως αυτά πάλι οι αριστοκράτες πρέπει να είχαν την πρωτοκαθεδρία. Και τούτο γιατί από την κλασική ακόμα περίοδο οδηγηθήκαμε στην εξειδικευμένη προπόνηση¹⁷¹ και στην πρόσληψη εξειδικευμένου γυμναστή από την εποχή ακόμα του Πίνδαρου.¹⁷² Ιδιαίτερα κατατοπιστικό περί εξειδίκευσης και πλήρους και αποκλειστικής απασχόλησης με τον αθλητισμό είναι το απόσπασμα του Πλάτωνα ο οποίος θεωρεί ότι όποιος ετοιμάζεται για την Ολυμπία και τους Δελφούς δεν πρέπει να απασχολείται με οτιδήποτε άλλο.¹⁷³ Ενδεικτική είναι και η άποψη του Αριστοτέλη¹⁷⁴ ο οποίος θέλοντας να δείξει ότι τύχη στην Ολυμπία είχαν μόνο όσοι αφιερώνονταν εξ' ολοκλήρου στην εξειδικευμένη προπόνηση παρομοιάζει τον αγώνα ενός αγύμναστου ή απλού ασκούμενου (*ιδιώτη*) εναντίον ενός προπονημένου αθλητή, με τη μονομαχία ενός αόπλου μ' έναν οπλισμένο.

Από τον 6^ο αι. π.Χ. και μετά οι αριστοκράτες όπως προαναφέρθηκε δεν μονοπωλούσαν τις ολυμπιακές νίκες.¹⁷⁵ Η συμμετοχή των κατώτερων τάξεων στην Ολυμπία φαίνεται όμως ότι ενοχλούσε τους αριστοκράτες και πλουσίους. Ο Αλκιβιάδης, σύμφωνα με απόσπασμα του Ισοκράτη, ενοχλείται από την παρουσία αθλητών στους Ολυμπιακούς Αγώνες μη αριστοκρατικής καταγωγής και χαμηλής μόρφωσης.¹⁷⁶ Σύγχρονος του Αλκιβιάδη είναι και ο Ευριπίδης, ο οποίος αφήνει να διαφανεί το χαμηλό κοινωνικό προφίλ των αθλητών της εποχής στο έργο του *Αυτόλυκος*.¹⁷⁷ Ο Αγησίλαος, βασιλιάς της Σπάρτης, απευθυνόμενος στην αδελφή του Κυνίσκα τονίζει ότι η νίκη απέναντι σε απλούς πολίτες (*ιδιώτες*) έχει μικρή μόνο σημασία. Ανάλογη είναι και η άποψη του τύραννου Ιέρωνα ο οποίος δηλώνει ότι μεγαλύτερη σημασία έχει η νίκη ενάντια μόνο στους αρχηγούς άλλων πόλεων

169. Με την επισήμανση βέβαια ότι από ορισμένους ερευνητές θεωρείται ότι «μάγειρας» ήταν υψηλό ιερατικό αξίωμα L. Moretti, *Olymponikai*, no. 1. D. Young, *The Olympic Myth*, p. 99. M. Golden, *Sport*, p. 145.

170. Αριστοτέλης, *Ρητορικά*, 1365α.

171. Ξενοφών, *Συμπόσιο*, 2. 17. Αποτέλεσμα της εξειδικευμένης προπόνησης ήταν οι δρομείς να αποκτήν μόνο δυνατά πόδια και οι πυγμάχοι μόνο το πάνω μέρος του σώματος.

172. Πίνδαρος, *Ολυμπιονίκος*, ΠΧ.

173. Πλάτων, *Νόμοι*, Ζ. 807c.

174. Αριστοτέλης, *Ηθικά Νικομάχεια* Γ, 1116b. Εδώ η λέξη «ιδιώτης» έχει τη σημασία του αγύμναστος, του απροπόνητος, του ανθρώπου που δεν έχει ασκηθεί. Οι Ρωμαίοι αποκάλεσαν *idiota* τον στερούμενο παιδείας, τον ακαλλιέργητο, αιαθή και απαίδευτο.

175. Στην Αθήνα σχετικά με τους Ολυμπιονίκες, παρατηρείται μια μετατόπιση από την αριστοκρατία εξαιτίας της καταγωγής (άριστοι) στην αριστοκρατία του πλούτου (με την εμφάνιση νεόπλουτων ολυμπιονικών) ιδιαίτερα από το 490-355 π.Χ. D. Kyle, *Athletics*, pp. 118-119.

176. Ισοκράτης, *Περί του ζεύγους*, 33. Πρβλ. H.W. Pleket, «Games», p. 72.

177. Ευριπίδης, *Αυτόλυκος* 284.

και όχι ενάντια των ιδιωτών,¹⁷⁸ των κοινών δηλαδή ανθρώπων του λαού. Τούτο αφήνει να υπονοηθεί και ο Μ. Αλέξανδρος ο οποίος δηλώνει ότι θα μπορούσε να λάβει μέρος στην Ολυμπία μόνο αν ανταγωνίζονταν βασιλείς.¹⁷⁹

Κατά τη ρωμαϊκή αυτοκρατορική εποχή τα κύρια χαρακτηριστικά του αθλητισμού ήταν ο επαγγελματισμός των αθλητών, το θέαμα, τα υψηλά προνόμια των αθλητών και η σταδιακά αυξανόμενη συμμετοχή της κατώτερης τάξης στα αθλητικά δρώμενα. Κατά τους ρωμαϊκούς χρόνους οι ολυμπιονίκες απολάμβαναν ιδιαίτερων αμοιβών (*οψώνια, εισελαστική είσοδος, απαλλαγή από τις λειτουργίες, φορολογική ατέλεια, σύνταξη, πολιτικά αξιώματα κ.ά.*).¹⁸⁰

Η παρουσία μη εύρωστων οικονομικά αθλητών φαίνεται και από το γεγονός της οικονομικής στήριξης των αθλητών. Από πάπυρο του 257 π.Χ. μαθαίνουμε ότι ο πλούσιος Ζήνων από την Αλεξάνδρεια προσέλαβε προπονητή τον Πτολεμαίο καταβάλλοντας τα έξοδα της προπόνησης για το νεαρό αθλητή Πύρρο.¹⁸¹ Το 300 π.Χ. η Έφεσος επιχορήγησε έναν φιλόδοξο παίδα αθλητή μετά από αίτηση του προπονητή του για να λάβει μέρος στα Νέμεα.¹⁸²

Από επιγραφές πληροφορούμεθα ότι στην Ολυμπία κατά την αυτοκρατορική εποχή συμμετείχαν κυρίως επαγγελματίες αθλητές μέλη αθλητικών συντεχνιών.¹⁸³ Τα μέλη των αθλητικών συντεχνιών ανήκαν στη μεσαία και κατώτερη τάξη και αρκετές φορές ήταν εντελώς αγράμματοι.¹⁸⁴ Η έντονη κριτική που ασκείται από τους συγγραφείς των αυτοκρατορικών χρόνων Γαληνό, Φιλόστρατο, Πλούταρχο, Λουκιανό, Επίκτητο κ.ά. στις αγωνιστικές συνθήκες και τα χαμηλής εκπαίδευσης πρόσωπα του αθλητισμού φανερώνει και τη χαμηλή κοινωνική καταγωγή των συμμετεχόντων.

Τα μέλη της αριστοκρατικής τάξης αυτή την περίοδο επικέντρωναν την προσοχή τους στα ιππικά αγωνίσματα. Δεν απουσίαζαν όμως τελείως από τα γυμνικά αγωνίσματα. Ο Η. Pleket εντόπισε αρκετά ονόματα αριστοκρατών που κέρδισαν ολυμπιακή νίκη στα γυμνικά αγωνίσματα κατά τους αυτοκρατορικούς χρόνους.¹⁸⁵

178. Ιδιώτης=ο ζών βίον ιδιωτικόν, εν αντιθέσει προς τον έχοντα θέσιον δημοσίαν ή συμμετέχοντα των πραγμάτων της πόλεως, (ανήρ ιδιώτης Ηρόδ. 1.32, 59, 70, 123), κοινός άνθρωπος του λαού, του όχλου, οι ιδιώτες και πένητες (Πλούταρχος, *Θησείας*, 24).

179. Πλούταρχος, *Περί Αλεξάνδρου τύχης*, 331 Β.

180. Δίων Χρυσόστομος, *Orationes* 66.11. Μ. Golden, *Sport*, p. 143.

181. Μ. Β. Polliakoff, *Combat Sports*, p. 32. Ν. Crowther, «Athlete», p. 35.

182. Ν. Crowther, «Athlete», p. 35. Η. W. Pleket, «The Participants», p. 151.

183. C. Forbes, «Ancient Athletic Guilds», *CP L* (1955) 238-252. Η. W. Pleket, «Some Aspects of the History of the Athletic Guilds», *ZPE* 10 (1973) 197-227. J. Ebert, «Zur neuen Bronzenplatte mit Siegerinschriften aus Olympia», *Nikephoros* 10 (1996) 217-234.

184. Ο πυγμάχος Ερμίνος τον 2^ο αι. μ.Χ. υπογράφοντας την είσοδό του στην αθλητική συντεχνία δείχνει ότι είναι σχεδόν αγράμματος και ακαλλιέργητος. Μ. Β. Polliakoff, *Combat Sports*, p. 32.

185. Η. W. Pleket, *The Participants*, p. 152.

Κοινωνική προέλευση ολυμπιονικών των ιππικών αγωνισμάτων

Σημαντική ιδιαιτερότητα των ιππικών αγωνισμάτων ήταν το γεγονός ότι το έπαθλο απονέμονταν στον ιδιοκτήτη του άρματος ή των αλόγων και όχι στον ηνίοχο ή τον αναβάτη. Έτσι ο οποιοσδήποτε διέθετε άλογα και χρήμα για να προσλάβει επαγγελματία ηνίοχο ή αναβάτη μπορούσε να αναδειχτεί ολυμπιονίκης χωρίς να είναι απαραίτητη η φυσική του παρουσία στην Ολυμπία. Ειδικά λοιπόν στα αγωνίσματα του ιπποδρόμου η συμμετοχή μελών μόνο της αριστοκρατίας εξασφάλιζε να ισχύει μέχρι το τέλος των αγώνων, αφού μόνον αυτοί είχαν την οικονομική άνεση και τα μέσα για να εκτρέφουν άλογα ειδικά για τους αγώνες.

Αξίζει επίσης να σημειώσουμε ότι τα αγωνίσματα του ιπποδρόμου ήταν αποκλειστικό προνόμιο όχι μόνο της αριστοκρατίας αλλά και των τυράννων και των πολιτικών. Σπυδαίοι βασιλείς αλλά και τύραννοι ή φιλόδοξοι πολιτικοί από την Αθήνα, τη Σπάρτη, τη Μακεδονία, την Κάτω Ιταλία, την Αίγυπτο κέρδισαν ολυμπιακές νίκες στα αγωνίσματα του ιπποδρόμου και εκμεταλεύθηκαν πολιτικά τις νίκες αυτές.¹⁸⁶ Αργότερα νίκες στα αγωνίσματα του ιπποδρόμου κατέκτησαν Ρωμαίοι αριστοκράτες, στρατηγοί και μέλη αυτοκρατορικής οικογένειας.¹⁸⁷

Συνοπτικά

Από την ανάλυση και επεξεργασία των πηγών σχετικά με την κοινωνική προέλευση των συμμετεχόντων προκύπτουν τα παρακάτω συμπεράσματα:

1. Αρχικά οι Ολυμπιακοί Αγώνες ήταν δραστηριότητα και μέλημα των πλουσίων αριστοκρατών. Οι αριστοκράτες έπαιζαν πρωταγωνιστικό ρόλο δεν μονοπωλούσαν όμως τους Ολυμπιακούς Αγώνες. Κανείς δεν εμπόδιζε τη συμμετοχή και άλλων τάξεων.
2. Κατά τη διάρκεια του 6^{ου} και 5^{ου} αι. π.Χ. με την εμφάνιση της δημοκρατίας, τη σταδιακή εξάπλωση του γυμνασίου ως δημοσίου ιδρύματος, οι Ολυμπιακοί Αγώνες άρχισαν να προσελκύουν αθλητές από τη μεσαία και κατώτερη τάξη.
3. Από το 400 π.Χ. και μετά αθλητές της μεσαίας και κατώτερης τάξης πρωταγωνιστούσαν στους Ολυμπιακούς Αγώνες. Προστοιμαζόμενοι μόνον τους και μετέχοντας αρχικά σε τοπικούς αγώνες κατάφεραν να κερδίσουν βραβεία και αμοιβές που τους διασφάλιζαν τη συμμετοχή τους στην Ολυμπία.¹⁸⁸

186. H. Langenfeld, *Das Antike Olympia als Politische Buehne*, in: *The Olympic Games Through the Ages*, Proceedings of the 13th International HISPA Congress, Athens 1991, p. 23-33. I. Μουρατίδης, *Ιστορία*, σελ. 312-325. Θ. Γιαννάκης, *Ιστορία*, σελ. 166-171.

187. N. Crowther, «Equestrian Events», p. 120-121. H. Harris, *Sport*, pp. 203-04.

188. D. Kyle, «The First Hundred Olympiads: A Process of Decline of Democratization?», *Nikephoros 10* (1997) 53-75, pp. 66-67.

4. Με την οικονομική άνθηση των ελληνιστικών βασιλείων εμφανίστηκαν τα πρώτα φαινόμενα οικονομικής στήριξης της προετοιμασίας αθλητών από ιδιώτες και πόλεις. Από τον 1^ο αι. π.Χ. και την ίδρυση των αθλητικών συντεχνιών εδραιώθηκε η επικράτηση της μεσαιας και κατώτερης τάξης.
5. Τα μέλη της αριστοκρατικής τάξης ποτέ δεν έπαψαν να συμμετέχουν στους Ολυμπιακούς Αγώνες. Διαδραματίζαν κυρίαρχο ρόλο στα αγωνίσματα του ιπποδρόμου δεν απουσίαζαν όμως μέχρι την κατάργηση των Ολυμπιακών αγώνων και από τα γυμνικά αγωνίσματα.
6. Δεν μπορεί βέβαια κανείς να είναι δογματικός σε ότι αφορά την ταξική κατηγοριοποίηση των αγώνων. Ποτέ οι αγώνες, ακόμη και στην αρχή τους δεν απευθύνονταν αποκλειστικά και μόνο σε μία τάξη. Η αναγνώριση των αγώνων, καθώς και η αίγλη την οποία διατήρησαν, δεν μπορεί να εξηγηθούν παρά μόνο με την κατάκτηση ενός χαρακτήρα ευρύτερου του αριστοκρατικού.

Ολυμπιονίκες θρύλοι της αρχαιότητας

Στους δώδεκα αιώνες ζωής των αγώνων της Ολυμπίας στο στάδιο και στον ιπποδρόμο του ιερού χώρου συναγωνίστηκαν αθλητές περιωπής οι οποίοι συγκλόνισαν τα πλήθη με τα επιτεύγματά τους. Αν και θνητοί με τις ολυμπιακές τους νίκες έγιναν αθάνατοι. Από τους σπουδαιότερους αθλητές που έχουν αφήσει άσβηστα τα σημάδια του περάσματος τους από την ιερή κοιλάδα της Ολυμπίας ορισμένοι ξεπέρασαν κάθε όριο, έγιναν θρύλοι κερδίζοντας συνεχόμενες νίκες στους Ολυμπιακούς Αγώνες περισσότερο από μια δεκαετία. Αξίζει να μνημονεύσουμε ορισμένα εξωπραγματικά ακόμη και για σήμερα επιτεύγματα, τέτοια που θα τα ζήλευαν ακόμη και πολυνίκες αθλητές των σύγχρονων Ολυμπιακών Αγώνων.

Σε αντίθεση με σήμερα το να κερδίζουν στην αρχαιότητα ολυμπιακή νίκη δρομείς σε δύο συνεχόμενες ολυμπιάδες ήταν κάτι πολύ συνηθισμένο. Ένας αρκετά σημαντικός αριθμός επίσης αρχαίων ολυμπιονικών κέρδισε στο δρόμο σταδίου σε τρεις συνεχόμενες ολυμπιάδες. Ο Λεωνίδας ο Ρόδιος κέρδισε το στάδιο (περίπου 200 μ.), δίαιλο (περίπου 400 μ.) και οπλίτη δρόμο (περίπου 400-800 μ. με πολεμική εξάρτηση) σε τέσσερις συνεχόμενες ολυμπιάδες (164-152 π.Χ.), κάτι που φαντάζει ακατόρθωτο στη σημερινή εποχή.¹⁸⁹ Αρχαίοι ολυμπιονίκες οι οποίοι κέρδισαν σε τρεις συνεχόμενες ολυμπιάδες τον κότινο της νίκης στο δρόμο σταδίου και διαίλου (σε ταχύτητα και ημιαντοχή όπως θα λέγαμε σήμερα) ήταν: ο Χίωνης ο Λακεδαιμόνιος¹⁹⁰ (664-656 π.Χ.), και ο Αστύλος ο Κροτωνιάτης¹⁹¹ (488-480 π.Χ.).

189. L. Moretti, *Olympionikai*, no. 178-179, 186-187, 196-198, 219. D. Young, «First with the Most: Greek Athletic Records and Specialisation», *Nikephoros* 9 (1996) 189-190.

190. L. Moretti, *Olympionikai*, no. 42-47.

191. L. Moretti, *Olympionikai*, no. 178-179, 186-187, 196-198, 219.

Ο Κρίσων ο Ήμεραίος¹⁹² κέρδισε σε τρεις συνεχόμενες ολυμπιάδες στο δρόμο σταδίου το 448, 444 και το 440 π.Χ. Αξίζει τέλος να σημειώσουμε το καταπληκτικό επίτευγμα του αθλητή Πολίτη από την Κέραμο¹⁹³ ο οποίος το 69 μ.Χ. κέρδισε σε μια ολυμπιάδα τον κότινο της νίκης στο στάδιο, διάλοο και δόλιχο δρόμο (περίπου 5000(?) μ.) και το κατόρθωμα του Ξενοφώντα από την Κόρινθο¹⁹⁴ ο οποίος στέφθηκε νικητής στους Ολυμπιακούς του 464 π.Χ. στο πένταθλο αλλά και στο δρόμο σταδίου. Αν επιχειρήσουμε έναν παραλληλισμό με το σήμερα θα μπορούσε κανείς να σκεφθεί έναν σύγχρονο αθλητή ο οποίος θα ήταν ικανός να κερδίσει ολυμπιακές νίκες σε αγώνισμα ταχύτητας, ημιαντοχής και αντοχής ή ταυτόχρονα στο δέκαθλο και στην ταχύτητα στην ίδια διοργάνωση;

Πέρα από τους διάσημους σταδιοδρόμους, διαλυοδρόμους και δολιχοδρόμους μέσα στους ολυμπιακούς καταλόγους εντοπίζει κανείς πολυδοξασμένους παλαιστές πυγμάχους και παγκρατιαστές. Αναμφίβολα η μεγαλύτερη μορφή από τα βαριά αθλήματα ήταν ο παλαιστής Μίλων ο Κροτωνιάτης¹⁹⁵ ο οποίος κέρδισε 6 ολυμπιακές νίκες (μία ως παίδιας 540 π.Χ. και πέντε ως ενήλικας 532-516 π.Χ.) διατηρώντας έτσι την πρωτοκαθεδρία στην πάλη για πάνω από 20 χρόνια.

Ένας από τους πιο φημισμένους αθλητές της αρχαιότητας ήταν ο Θεαγένης ο Θάσιος ο οποίος στέφθηκε ολυμπιονίκης στην πυγμή το 480 π.Χ. και νικητής στο παγκράτιο το 476 π.Χ. Κέρδισε ακόμα τρεις νίκες στα Πύθια, δέκα στα Ίσθμια και εννέα στα Νέμεια, άλλοτε στην πυγμή και άλλοτε στο παγκράτιο.¹⁹⁶ Χάρη στις αθλητικές του επιδόσεις αποκαλούνταν *δισολύμπιος*¹⁹⁷ και *μυριάεθλος άνδρας*.¹⁹⁸ Ο Θεαγένης περιόδευε συνεχώς την Ελλάδα λαμβάνοντας μέρος στις διάφορες αθλητικές γιορτές και έτσι κέρδισε συνολικά 1200,¹⁹⁹ 1300²⁰⁰ ή 1400²⁰¹ νίκες. Σπουδαίος παγκρατιαστής ολυμπιονίκης ήταν ο Αρραχίων ή Αρριχίων από τη Φιγαλεία της Αρκαδίας ο οποίος κέρδισε τον κότινο της νίκης τρεις φορές στην Ολυμπία (572-564 π.Χ.) ενώ την ίδια περίοδο τέσσερις φορές στέφθηκε ολυμπιονίκης ο πυγμάχος Τίσανδρος Νάξιος ο Σικελιώτης (572-560 π.Χ.).

192. L. Moretti, *Olympionikai*, no. 294, 306 & 312.

193. Πανσανίας, VI. 13. 3. L. Moretti, *Olympionikai*, no. 796-798. D. Young, *First with the Most*, p. 176-177.

194. Πίνδαρος, *Ολυμπιονίκος*, XII. 29-30. L. Moretti, *Olympionikai*, no. 249-250. D. Young, «First with the most», p. 176-177.

195. L. Moretti, *Olympionikai*, no. 115, 126, 129, 133, 139.

196. Οι νίκες του Θεαγένη αναφέρονται στον Πανσανία VI. 11. 2-9. VI. 15.3 αλλά και σε επιγραφές της Ολυμπίας (SIG³ 36A) και των Δελφών (Syll³ 36Delphes 3835).

197. IG XII, 8 278 & I, 31.

198. Δίων Χρυσόστομος, XXXI. 95.

199. Πλούταρχος, *Πολιτικά*, 811 O-E.

200. Syll³ 36 Delphes 3835.

201. Λεξικό Σούδα SV. Πανσανίας, VI. 11. 5.

Πολλοί από τους φημισμένους ολυμπιονίκες ήταν επίσης και *περιοδονίκες*. *Περίοδος*, ως γνωστόν, ήταν κύκλος ή περίοδος χρόνου η οποία περιελάμβανε τους τέσσερις μεγάλους Πανελλήνιους αγώνες Ολύμπια, Πύθια, Ίσθμια, Νέμεια. Ο τίτλος του περιοδονίκη ανήκε λοιπόν στους αθλητές που νικούσαν και στους 4 αυτούς αγώνες της περιόδου. Ο τίτλος αυτός πρωτοχρησιμοποιήθηκε σε επιγραφές το 190 π.Χ. Ο μόνος καταγεγραμμένος περιοδονίκης προ της ελληνιστικής περιόδου είναι ο Καλλίας γιος του Διδυμίου (αρχές του 5^{ου} αι. π.Χ.).²⁰² Πιθανότατα όμως έχουμε δύο τύπους περιόδων την αρχαία και τη νέα περίοδο η οποία περιελάμβανε εκτός από τους 4 ιερούς αγώνες τα Άκτια, τα Ηραία του Άργους, τα Καπιτώλια της Ρώμης και τα Σεβαστά της Νεάπολης.²⁰³ Τα Ηραία του Άργους λαμβάνονταν υπόψη για τους νικητές των μουσικών αγωνισμάτων σε αντικατάσταση των Ολυμπίων όπου δεν υπήρχαν μουσικοί διαγωνισμοί. Ο Rudolf Knab²⁰⁴ έχει καταλογογραφήσει 67 συνολικά περιοδονίκες, δυστυχώς γνωρίζουμε μόνο τα ακριβή στοιχεία για 59 από αυτούς. Στην πλειονότητά τους είναι παγκρατιαστές του 2^{ου} και 3^{ου} αι. μ.Χ. μέλη αθλητικών συντεχνιών και ξυστάρχες. Αξίζει να σημειώσουμε ότι μεταξύ των περιοδονικών δεν συμπεριλαμβάνονται Ηλείοι αθλητές οι οποίοι για λόγους ανταγωνισμού δεν μετείχαν στα Ίσθμια όπως μας μνημονεύει ο Πausanias.²⁰⁵ Οι περιοδονίκες καταγράφονται με διάφορα κοσμητικά τα οποία πολύ εύγλωττα περιγράφουν και τις ιδιαίτερες ικανότητές τους όπως: *παράδοξος, ανέφεδρος, άπτωτος, ανένκλητος, ασυνέξωστος, άλειπτος, αμεσολάβητος, απαραδίσιμεντος και παρακόντιστος*.

Πίνακας 6. Αρχαίοι Ολυμπιονίκες θηλυοί.

Α/α	Όνομα Ολυμπιονίκη	Αγώνισμα	Αριθμός Νικών	Ολυμπιακοί Αγώνες
1	Χίσις ο Λακεδαιμόνιος	Σταδίου δρόμος, δίαυλος	3	664, 660, 656 π.Χ.
2	Αστύλος ο Κροτωνιάτης	Σταδίου δρόμος, δίαυλος	3	488, 484, 480 π.Χ.
3	Κρίσιον ο Ίμεραίος	Σταδίου δρόμος	3	448, 444, 440 π.Χ.
4	Λεωνίδας ο Ρόδιος	Σταδίου δρόμος, δίαυλος, Οπλίτης δρόμος	4	164, 160, 156, 152 π.Χ.
5	Μίλων ο Κροτωνιάτης	Πάλη	6	540 π.Χ., 532-516 π.Χ.
6	Τίσανδρος Νάξιος ο Σικελιώτης	Πυγμαχία	4	572, 568, 564, 560 π.Χ.
7	Αρριχίον ο Φιγαλεύς	Παγκράτιο	3	572, 568, 564 π.Χ.

202. D. Kyle, *Athletics*, p. 202-203.

203. D. Kyle, *Games*, p. 66. Για τη συμμετοχή των Σεβαστών της Νεάπολης στην περίοδο βλ. W. Decker, *Ο αθλητισμός*, σελ. 65-66.

204. R. Knab, *Die Periodoniken*, Chicago 1980.

205. Πausanias, V, 25, VI, 16.2, VI, 3.9.

Είναι απορίας άξιο το γεγονός ότι ενώ οι αρχαίοι Έλληνες έδωσαν τόσο μεγάλη σημασία στον αθλητικό ανταγωνισμό, δεν κατέγραψαν τις επιδόσεις τους, τα “ρεκόρ” κάτι που σφαλώς θα μπορούσε να γίνει σε μερικά τουλάχιστον αγωνίσματα. Τους αρχαίους Έλληνες βέβαια τους ενδιέφερε απλά και μόνο η ανάδειξη του νικητή και όχι οι συγκρίσεις, η κατάρριψη ορίων και ρεκόρ. Στην εποχή μας το ρεκόρ ίσως έχει μεγαλύτερη σημασία από τη νίκη, κάτι που έκανε τον αγώνα να χάσει ένα μέρος από το αρχαίο του μεγαλείο και την παλιά του δόξα.

Τιμές που απέδιδαν οι πόλεις στους Ολυμπιονίκες

Οι πόλεις τιμούσαν τους νικητές των ολυμπιακών αγώνων και γενικότερα τους νικητές των ιερών αγώνων (*ιερονίκες*) γιατί και αυτές κέρδιζαν φήμη και δόξα από το στεφάνι των ολυμπιονικών τους. Είναι γεγονός ότι οι πόλεις στα μεγάλα αγωνιστικά κέντρα εκμεταλλευόμενες τις ιερές νίκες των αθλητών τους προωθούσαν το όνομά τους, έκαναν επίδειξη της δύναμής τους και προέβαλλαν τους ισχυρούς άνδρες τους. Οι ολυμπιονίκες (και κατ’ επέκταση οι ιερονίκες) λοιπόν για την κάθε πόλη ήταν πολύτιμοι και για αυτό τους τιμούσαν ιδιαίτερα. Οι σπουδαιότερες τιμές που απέδιδαν στους νικητές των αγώνων ήταν:

Θριαμβευτική είσοδος στην πόλη - Εισελαστική είσοδος

Τους ολυμπιονίκες και γενικότερα τους ιερονίκες όταν γύριζαν στην πατρίδα τους, τους τιμούσαν με θριαμβευτική είσοδο. Οι νικητές *εισήλυναν* (εισέρχονταν) από ρήγμα του τείχους της πόλης και όχι από την κεντρική πύλη. Οι συμπολίτες τους γιγρέμιζαν ένα μέρος του τείχους για να περάσει ο νικητής. Πίστευαν ότι μια πόλη “*δεν έχει ανάγκη από τα τείχη της όταν έχει τόσο δυνατούς και ρωμαλέους άνδρες*”.²⁰⁶ Μια τιμή που ουσιαστικά αποδίδονταν μόνο στους στρατηγούς μετά από νικηφόρο πόλεμο.

Ηθικά έπαθλα

Στη Σπάρτη οι νικητές των Ολυμπιακών Αγώνων δεν έπαιρναν χρηματικά έπαθλα από την πόλη, αποκτούσαν όμως το δικαίωμα να μάχονται στο πλευρό του βασιλιά, ύψιστη τιμή για τη στρατοκρατική Σπάρτη.²⁰⁷

Προεδρία στους αγώνες - Τιμητική συμμετοχή στη Βουλή

Στους δημόσιους αγώνες έδιδαν τιμητική θέση (*προεδρία εν τοις αγώσιν*)²⁰⁸ σ’ αυτούς που κατακτούσαν νίκες σε ιερούς αγώνες δίπλα στους αξιωματούχους, τους

206. Πλούταρχος, *Ηθικά*, 639ε.

207. Πλούταρχος, *Λυκούργος*, 22. 4. Πλούταρχος, *Ηθικά*, 639ε.

208. Ξενοφάνης, Απόσπασμα 2.

ιερείς, τους πρέσβεις και τους διακεκριμένους στρατηγούς. Στα ελληνιστικά και ρωμαϊκά χρόνια υπάρχουν περιπτώσεις που όχι μόνο η πατρίδα αλλά και άλλες πόλεις τιμούσαν έναν ολυμπιονίκη απονέμοντάς του το δικαίωμα του πολίτη και επιτρέποντάς του την τιμητική συμμετοχή στη βουλή.²⁰⁹

Σίτιση στο Πρυτανείο

Σε πολλές πόλεις ο νικητής είχε το προνόμιο να γευματίζει με δαπάνες της πόλης του στο δημόσιο εστιατόριο (Πρυτανείο). Στην Αθήνα προσφέρονταν ισόβια σίτιση στο Πρυτανείο σε όλους τους νικητές των Πανελληνίων αγώνων.²¹⁰ Η τιμή αυτή δεν είχε την έννοια της επαίτειας, αλλά ήταν η μέγιστη πολιτειακή τιμή και δινόταν σε ειδικούς άνδρες της πολιτείας που είχαν διαπρέψει στα κοινά.²¹¹

Χρηματικές αμοιβές

Με νόμο ο Ολυμπιονίκης στην Αθήνα έπαιρνε οικονομική ενίσχυση 500 δρχ. και ο Ισθμιονίκης 100 δρχ.²¹² Τα ποσά για τους ολυμπιονίκες ήταν τεράστιο αν αναλογιστούμε ότι οι πεντακοσιομέδμοι, η υψηλότερη εισοδηματική τάξη της εποχής στην Αθήνα, είχε ετήσια έσοδα τέτοιου ύψους.²¹³

Ίδρυση ανδριάντα

Μετά τη νίκη του ο κάθε ολυμπιονίκης αποκτούσε το δικαίωμα να στήσει τον ανδριάντα του στον ιερό χώρο της Ολυμπίας. Έτσι οι ολυμπιονίκες, πρώτοι ανάμεσα σε όλους τους θνητούς, μπόρεσαν να έχουν τον ανδριάντα τους, γιατί ως τότε τα αγάλματα παρίσταναν μόνο θεούς. Στην επιγραφή που συνόδευε τον ανδριάντα ήταν γραμμένο το όνομα του νικητή, το πατρώνυμό του, η πατρίδα του και πολλές φορές το είδος του αγωνίσματος στο οποίο αναδείχτηκε νικητής. Όλα αυτά εξασφάλιζαν στο νικητή ένα είδος αθανασίας, την αθανασία της μνήμης. Το ίδιο συνέβαινε και στους άλλους ιερούς χώρους αντίστοιχα από τους ιερονίκες.²¹⁴ Πολλές

209. Μ. Πεντάξου, «Τιμές της πατρίδας στους νικητές», στο: *Οι Ολυμπιακοί Αγώνες στην αρχαία Ελλάδα*, σελ. 140.

210. E. Morrissey, "Victors in the Prytaneion Degree", *Greek Roman and Byzantine Studies* 19 (1978) 121-125.

211. IG I2 77. 11 -17. Πλάτων, *Απολλόδορος*, 26.

212. Πλούταρχος, *Σόλων*, 23. Ο Διογένης ο Λαέρτιος (3^{ος} αι. μ.Χ.) αντίθετα με τα ανωτέρω, υποστηρίζει ότι ο Σόλων περιόρισε τις τιμές που απονέμονταν στους αθλητές, ορίζοντας χρηματικά ποσά ως αμοιβή για τους νικητές μικρότερα από το παρελθόν. Διογένης Λαέρτιος, 1, 55.

213. Π. Βαλαβάνης, *Αθλα*, σελ. 61.

214. M. Dillon, *Προσκυνητές*, σελ. 279.

φορές τα έξοδα ίδρυσης του ανδριάντα ανελάμβανε η ίδια η πόλη.²¹⁵ Οι πολιτείες επίσης τιμούσαν τον ολυμπιονίκη ή το νικητή των ιερών αγώνων στήνοντας τον ανδριάντα του στην αγορά, στα γυμνάσια, τους ναούς της πατρίδας του. Μερικές φορές μάλιστα θεωρούσαν πως οι ανδριάντες των νικητών είχαν και θεραπευτικές ιδιότητες όπως συνέβη με τον ανδριάντα του Θεαγένη στη Θάσο²¹⁶ και του Ιπποσθένη στη Σπάρτη.²¹⁷

Επινίμιες ωδές

Λυρικοί ποιητές όπως ο Πίνδαρος, ο Βακχυλίδης και ο Σιμωνίδης υμνούσαν με τα ποιήματά τους τα αγωνιστικά κατορθώματα των νικητών των Πανελληνίων ιερών αγώνων. Ο ιερονίκης για να διατηρήσει τη μνήμη της μεγάλης του νίκης παράγγελλε σε ποιητή τη σύνθεση ενός ύμνου, μιας *επινίκιας ωδής*. Ο πιο γνωστός από τους αρχαίους ποιητές που είχαν ειδικευτεί στη σύνθεση νικητήριων ύμνων ήταν ο Πίνδαρος, του οποίου διασώθηκαν συνολικά 44 ύμνοι οι οποίοι διαρρέονται ανάλογα με τη γιορτή που επετεύχθηκε η νίκη σε: *ολυμπιονίκους, πυθιονίκους, ισθμιονίκους, νεμεόνικους*. Ο νικητής, όπως φαίνεται από τις Πινδαρικές ωδές,²¹⁸ άγγιζε τα όρια του θείκου ήρωα. Οι συμπολίτες τους στο ναό του πολιούχου θεού έψαλλαν επίσης νικητήρια άσματα προς τιμήν τους.²¹⁹

Πολιτιστικά δρώμενα στην αρχαία Ολυμπία

Μια από τις σημαντικότερες διαφορές ανάμεσα στους αγώνες της Ολυμπίας και στους άλλους Πανελληνίους Αγώνες (Ίσθμια, Πύθια, Νέμεα) ήταν η μη ύπαρξη μουσικών αγώνων και άλλων καλλιτεχνικών διαγωνισμών στο αγωνιστικό πρόγραμμα της Ολυμπίας όπου μόνο αγώνες σαλιγκτών και κηρύκων λάμβαναν χώρα. Οι αγώνες αυτοί δεν είχαν καμιά σχέση ως προς το αγωνιστικό περιεχόμενο, το χαρακτήρα και τα έπαθλα με τους άλλους μουσικούς αγώνες που τελούνταν στον υπόλοιπο ελλαδικό χαρακτήρα.

Την πρώτη ημέρα των Ολυμπιακών Αγώνων της αρχαιότητας από το 396 π.Χ. και μετά, μπροστά στο βωμό και κοντά στην είσοδο του σταδίου διοργανώνονταν αγώνες σαλιγκτών και κηρύκων.²²⁰ Νικητές ήταν εκείνοι που ο ήχος της σάλπιγγας

215. Λυκούργος, *Κατά Λεωκράτους*, 51. W. W. Hyde, *Olympic Victor Monuments and Greek Athletic Art*, Washington 1921, pp. 30-31.

216. Πausanias, VI. 11. 8-9.

217. Πausanias, III. 15. 7.

218. Πίνδαρος, *Ολυμπιονίκος*, V.27. Πυθιονίκος, IX. 5

219. Α. Αρβανιτάκης, *Αγών*, σελ. 205.

220. Πausanias, V.22.1. Λουκιανός, *Περί της Περιεργίου τελετής*, 32.

ή της φωνής τους έφτανε πιο μακριά. Αυτοί λοιπόν αποκτούσαν το δικαίωμα να προσφέρουν τις υπηρεσίες τους στην οργάνωση των Ολυμπιακών Αγώνων. Αυτοί είχαν την τιμή να εκφωνούν τα ονόματα των αθλητών και να σαλπίζουν στη διάρκεια των αγώνων. Αυτό ήταν και το μοναδικό τους έπαθλο. Στους καταλόγους των ολυμπιονικών μνημονεύονται πολυνίκες σαλπικτές όπως ο Ηρόδοτος από τα Μέγαρα (10 ολυμπιακές νίκες) και πολυνίκες κήρυκες όπως ο Ουαλέριος Εκλεκτός από τη Σινώπη του Πόντου (4 ολυμπιακές νίκες).

Η Ολυμπία επιπλέον ήταν το πνευματικό και πολιτιστικό κέντρο του ελληνισμού και πόλος έλξης για τους καλλιτέχνες. Οι γλύπτες κατασκεύαζαν τους ανδριάντες των νικητών ενώ ποιητές όπως ο Πίνδαρος και ο Βακχυλίδης εξυμνούσαν τα κατορθώματα των ολυμπιονικών. Αρχαίοι Έλληνες ρήτορες, σοφιστές και φιλόσοφοι πίστευαν ότι το ταξίδι τους στην Ολυμπία κάθε τέσσερα χρόνια θα τους έδινε τη μοναδική ευκαιρία να προβάλλουν τις ιδέες τους και τις ικανότητές τους σε ένα πολυπληθές κοινό. Εκεί οι άνθρωποι του πνεύματος και της τέχνης συνέρχονταν και λάμβαναν μέρος σε ποικίλες πνευματικές και καλλιτεχνικές εκδηλώσεις επιδεικνύοντας και παρουσιάζοντας τα έργα τους, τις επαγγελματικές τους δεξιότητες, τις εφευρέσεις τους, τα ζωγραφικά τους έργα, τις μουσικές και ποιητικές τους συνθέσεις. Γνωστοί καλλιτέχνες, σοφιστές και ιστορικοί επηρεασμένοι λες από την ευγενή άμιλλα των αθλητών διαγωνίζονταν άμεσα ή έμμεσα με ηθικό κίνητρο την εύνοια του κοινού. Ο Ηρόδοτος ο πατέρας της αρχαίας Ελληνικής ιστορίας δεν διάλεξε κανένα άλλο τόπο παρά μόνο την Ολυμπία για να παρουσιάσει ένα μεγάλο μέρος από το έργο του μαγεύοντας το πλήθος.²²¹ Όπως μας πληροφορεί ο Λουκιανός, ακολούθησαν το παράδειγμα του Ηροδότου και παρουσίασαν στο κοινό τα έργα τους κατά τη διάρκεια των αγώνων ο Ιππίας ο σοφιστής, ο Πρόδικος ο Κείος, ο Αναξιμένης ο Χίος και ο Πώλος ο Ακραγαντίνος.²²² Ο ρήτορας Ισοκράτης στην ομιλία του προς τους εκεί παρευρισκομένους Έλληνες, τόνισε ότι ήταν άμεση ανάγκη να θιμηθούν τους κοινούς προγόνους, τα κοινά ήθη και έθιμα και να προσπαθήσουν να βρουν νέους τρόπους συνεργασίας με σκοπό την προαγωγή της φιλίας και της κατανόησης.²²³ Το παράδειγμα του ακολούθησαν οι σοφιστές Γοργίας²²⁴ και ο ρήτορας Λυσίας.²²⁵ Ακόμα και ζωγράφοι όπως ο Αετίων διάλεξαν την Ολυμπία για να εκθέσουν τα έργα τους.²²⁶

221. Λουκιανός, *Ηρόδοτος*, 1-4.

222. Λουκιανός, *Ηρόδοτος*, 7-8.

223. M. Kokolakis, "Intellectual Activity on the Fringes of the Games", in: W. Coulson, H. Kyrieleis, *Proceedings of an International Symposium on the Olympic Games*, Athens 1992, 153-158, p. 155.

224. Παιουανίας, VI.17.7-9.

225. Διονύσιος Αλικαρνασέως, 29. Πρβλ. M. Kokolakis, «Intellectual activity», p. 154.

226. Λουκιανός, *Ηρόδοτος*, 7-8.

Χωρίς ενδοιασμό λοιπόν μπορεί να μιλήσει κανείς για πνευματικό και καλλιτεχνικό οργανισμό ο οποίος λάμβανε χώρα στην Ολυμπία κατά την περίοδο τέλεσης των Ολυμπιακών Αγώνων. Η Ολυμπία έτσι δεν ήταν μόνο η έδρα των σπουδαιότερων αγώνων αλλά και το μεγαλύτερο πνευματικό και πολιτιστικό κέντρο του ελληνισμού.

Οι αγωνιστικοί χώροι της Ολυμπίας

Στάδιο της Ολυμπίας

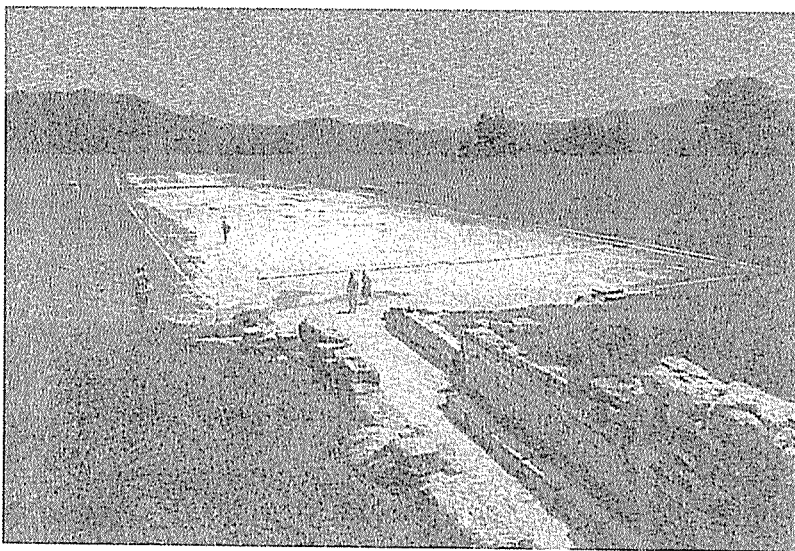
Το στάδιο της Ολυμπίας ήταν το αρχαιότερο και το απλούστερο των ελληνικών σταδίων και παρέμεινε αναλλοίωτο μέσα στην απλότητά του δια μέσου των αιώνων. Παρά την αίγλη του χώρου, το στάδιο ποτέ δεν απέκτησε μαρμαρίνες ή λίθινες κερκίδες για τους θεατές. Βρίσκεται στη βορειανατολική γωνία της Άλτης στους πρόποδες του Κρόνιου λόφου. Η αρχική κατασκευή χάνεται στο βάθος του χρόνου, ενώ οι συνεχείς επεκτάσεις, αλλαγές και βελτιώσεις του επιβλήθηκαν από τη διαρκή ανάπτυξη των εγκαταστάσεων του ιερού χώρου οι οποίες οδήγησαν ουσιαστικά στη μεταφορά του σταδίου ανατολικότερα. Το σημερινό στάδιο είναι δημιούργημα του 340 π.Χ.²²⁷ Συνολικά το μήκος του σταδίου είναι 213 μ. ενώ του καθαρού αγωνιστικού χώρου είναι 192,25 μέτρα.²²⁸ Το πλάτος του σταδίου είναι 29 μέτρα. Το στάδιο αυτό επισκευάστηκε ή συμπληρώθηκε στα κατοπινά χρόνια, έχει 4 επικλινείς πλευρές, η βόρεια είναι φυσικό ανάχωμα από την πλαγιά του Κρόνιου λόφου και οι άλλες τρεις τεχνητά αναχώματα. Τα πιο ενδιαφέροντα αρχιτεκτονικά χαρακτηριστικά είναι η κρυπτή είσοδος, η εξέδρα των ελλανοδικών και οι αφέσεις στα δύο άκρα του σταδίου. Η κρυπτή είσοδος συνδέει το στάδιο με τον ιερό χώρο, χρησιμοποιεί για την είσοδο Ελλανοδικών και αθλητών,²²⁹ και ουσιαστικά ήταν ένας θολωτός στεγασμένος διάδρομος που οδηγούσε στο στάδιο μήκους 32μ.. Αποτελεί κτίσμα του 1^{ου} αι. π.Χ.. Οι αφέσεις ή βαλβίδες του σταδίου επέτρεπαν την ταυτόχρονη εκκίνηση 20 δρομέων. Στη νότια πλευρά του σταδίου βρέθηκε η εξέδρα των Ελλανοδικών, λίθινες δηλαδή θέσεις για τους κριτές των αγώνων της Ολυμπίας. Στο απέναντι πρηνές από την εξέδρα των ελλανοδικών υπάρχει λευκός λίθινος βωμός πάνω στον οποίο κάθονταν και παρακολουθούσε τους αγώνες η μοναδική γυναίκα που είχε αυτό το δικαίωμα, η ιέρεια της θεάς Δήμητρας Χαμύνης.²³⁰ Ο ορθογώνιος αγωνιστικός χώρος περιβάλλεται από λίθινο κράσπεδο με αγωγό νερού και λεκάνες ανά διαστήματα για να μπορούν να δροσίζονται αθλητές και θεατές (εικόνα 9).

227. A. Malwitz, «Cult and Competition Locations in Olympia», in: W. Raschke, *The Archaeology of the Olympics*, London 1988, p. 94.

228. W. Decker, *Sport*, p. 164.

229. Πανσανίας, VI. 20. 8.

230. Πανσανίας, VI. 20. 8-9.

Εικόνα 9: Το στάδιο της Ολυμπίας (αρχείο Ε. Αλιπανίδη).

Ο ιππόδρομος της Ολυμπίας

Ο ιππόδρομος της Ολυμπίας βρισκόταν νότια του σταδίου αλλά δυστυχώς έχει παρασυρθεί από το ρεύμα του Αλφειού. Ο J. Ebert στηριζόμενος σε γραπτές πηγές κατέληξε στις διαστάσεις του ιπποδρόμου της Ολυμπίας. Το συνολικό μήκος του αγωνιστικού στίβου ήταν, κατά την άποψή του, 3 στάδια (576 μέτρα), ενώ από τη γραμμή άφρασης η απόσταση μέχρι τον αγωνιστικό στίβο η απόσταση ήταν 1 στάδιο και 4 πλέθρα (320 μέτρα).²³¹

Το εντυπωσιακότερο σημείο στον ιππόδρομο της Ολυμπίας ήταν η ιππάφραση, δηλαδή η αφετηρία των αρματοδρομικών και ιππικών αγωνισμάτων. Τα άρματα και οι ίπποι δεν έμπαιναν στην ίδια γραμμή, αλλά το καθένα πλάι και πίσω από το άλλο και έτσι η ιππάφραση, όπως λέει ο Πausanias,²³² σχημάτιζε ένα τρίγωνο που έμοιαζε με πλήρη πλοίου. Στις δύο πλευρές της ιππάφρασης, μήκους τετρακοσίων ποδών (128 μέτρων),²³³ βρισκονταν τα χτιστά χωρίσματα για τις θέσεις των αλόγων ή των αρμά-

231. J. Ebert, «Neues zum Hippodrom und zu den Hippischen Konkurrenzen in Olympia», *Nikephoros* 2 (1989) 89-107, p. 103-104. W. Decker, *Sport*, p. 178. Διαφορετική άποψη εκφράζει ο Hugh Lee ο οποίος υποστηρίζει ότι η απόσταση μεταξύ των δύο καμπτήρων ήταν δύο στάδια και έτσι υπολογίζει ο αγωνιστικός στίβος είχε μήκος 384, 56 μέτρα. H. Lee, *The Program*, pp. 36-37, f.111-113.

232. Πausanias, VI. 20. 10-19.

233. W. Decker, *Sport*, p. 178.

των, καθένα από τα οποία έμπαινε πλάι και πίσω από το προηγούμενό του. Μπροστά από τα άλογα τεντωνόταν σχοινί, η ύσπληγγξ, που τα εμπόδιζε να ξεκινήσουν. Στην κορυφή της άφρεσης υπήρχε χάλκινο δελφίνι στημένο σε πάσσαλο, ενώ αντιστοίχως στη βάση του τριγώνου υπήρχε πλίθινος βωμός, που έφερε χάλκινο αετό με ανοιχτά φτερά. Ο αφέτης φαίνεται ότι κινούσε το μηχανισμό,²³⁴ που βρισκόταν μέσα στο βωμό. Τη στιγμή της άφρεσης ο αετός σηκωνόταν ψηλά, για να είναι ορατός από τους θεατές, το δελφίνι έπεφτε στο έδαφος και συγχρόνως αποσύρονταν τα σχοινιά που εμπόδιζαν τα δύο πρώτα, προς τη βάση του τριγώνου, άρματα ή άλογα. Αυτά ξεκινούσαν πρώτα και μόλις έφταναν στο ύψος των επομένων, αποσύρονταν αμέσως και τα σχοινιά της δεύτερης θέσης. Το ίδιο επαναλαμβάνονταν μέχρι την ολοκλήρωση της εκκίνησης, ώστε να βρεθούν σε μια γραμμή όλα τα άλογα. Το πολύπλοκο αυτό σύστημα εκκίνησης επινόησε ο Κλειότας και το τελειοποίησε ο Αριστείδης.²³⁵

3. Πύθια

Δελφοί

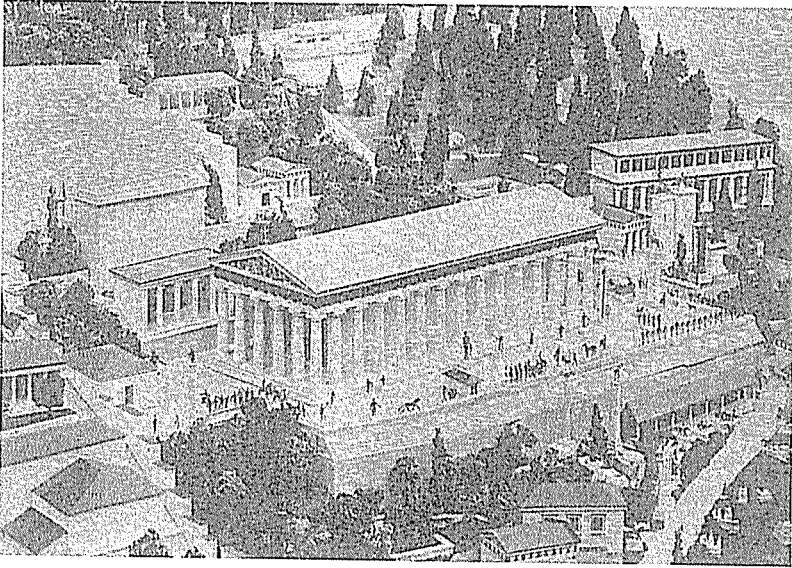
Τα Πύθια ήταν οι δεύτεροι σε σπουδαιότητα πανελλήνιοι ιεροί αγώνες μετά τα Ολύμπια. Τελούνταν σε έναν τόπο απόμερο αλλά προικισμένο από τη φύση, σ' έναν χώρο ιερό, στο σταυροδρόμι και τον «ομφαλό» της γης, τους Δελφούς. Ο πανελλήνιος χαρακτήρας των Πυθικών αγώνων οφείλεται ασφαλώς στη φήμη και την οικουμενική ακτινοβολία του δελφικού ιερού λόγω του μαντείου του Απόλλωνα. Το δελφικό μαντείο ήταν το πιο σημαντικό σε ολόκληρο τον ελληνικό κόσμο. Η μεγάλη του ακτινοβολία και η απήχηση που είχε σε όλους τους Έλληνες το έκαναν κέντρο της ελληνικής συνείδησης και λίκνο του αμφικτιονικού θεσμού (εικόνα 10).

Μπροστά στο ναό του Απόλλωνα ήταν και ο μεγάλος βωμός, η κοινή εστία όλων των Ελλήνων, που από την άσβεστη φωτιά της έπαιρναν τη φλόγα για τις εστίες τους στις παλιές και στις νέες τους πατρίδες, τις αποικίες. Κι από εδώ ξεκινούσε, με τη γνώμη και τη συμβουλή του θεού, κάθε μεγάλη απόφαση των Ελλήνων και κάθε μεγάλο κοινό τους έργο. Έτσι κατά τρόπο μοναδικό ο δελφικός χρησμός σε πολεμικές και ειρηνικές επιχειρήσεις, σε πολιτικές και πολιτειακές διαμάχες, σε πνευματικές και θρησκευτικές αναζητήσεις στάθηκε πάντοτε βαρυσήμαντος και αποφασιστικός στον ελληνικό κόσμο.²³⁶

234. Σχετικά με τον μηχανισμό εκκίνησης βλέπε: H. Harris, *Sport*, p. 169, fig. 11.

235. Πανσανίας, VI. 20. 10 -19. Στο συγκεκριμένο απόσπασμα υπάρχει περιγραφή της άφρεσης αλλά και του ιαποδρόμου της Ολυμπίας.

236. Για την ακτινοβολία του Μαντείου βλέπε: Θ. Γιαννάκης, *Ιστορία*, σελ. 59-61.

Εικόνα 10: Αναπαράσταση του ιερού των Δελφών (New York, Metropolitan Museum).

Η πρωτοτυπία τους έγκειται στη θέση που καταλάμβαναν στο αγωνιστικό πρόγραμμα μαζί με τους γυμνικούς και ιππικούς αγώνες οι μουσικοί διαγωνισμοί οι οποίοι θεωρούνταν οι καταλληλότεροι για να υμνηθεί ο Απόλλων.²³⁷ Οι μουσικοί διαγωνισμοί μάλιστα στα Πύθια ήταν οι αρχαιότεροι όλων των υπολοίπων γυμνικών και ιππικών αγωνισμάτων του προγράμματος.

Ίδρυση των Πυθίων

Σύμφωνα με την παράδοση ιδρυτής των Πυθίων ήταν ο ίδιος ο Απόλλωνας, μετά τη νίκη του επί του Πύθωνα, του παλιού και άγριου φύλακα του ιερού. Ο θεός Απόλλων νίκησε το δράκοντα που συμβόλιζε τις χθόνιες προϊστορικές δυνάμεις και εγκατέστησε το πνεύμα των Ολυμπίων θεών. Η πρώτη αυτή γιορτή των Πυθίων που άρχιζε με επίσημη θρησκευτική πομπή, γινόταν κάθε οκτώ χρόνια,²³⁸ όσα κάθισε εξόριστος ο Απόλλωνας στη χώρα των Υπερβορείων ή στην κοιλάδα των

237. Ομηρικός Ύμνος στον Απόλλωνα, I, στ. 188-190.

238. J. Fontenrose, «The Cult of Apollo and the Games at Delphi», in: W. Raschke (ed.) *The Archaeology of the Olympics*, Madison/London 1988, p. 125.

Τεμπών για εξαγνισμό. Σύμφωνα με απόσπασμα του Πausανία²³⁹ στις γιορτές αυτές συμπεριλαμβάνονταν μόνο ένας μουσικός διαγωνισμός: «το ψάλσιμο ενός ύμνου για τον Απόλλωνα, στον οποίο νικητής αναδείχτηκε ο Χρυσόθεμις από την Κρήτη». Για να αποδείξει προφανώς την παλαιότητα του μουσικού αγώνα των Πυθίων ο Pausanias μνημονεύει τον αποκλεισμό του Ομήρου και του Ησιόδου καθώς και την απροθυμία του Ορφέα και του Μουσαίου²⁴⁰ να συμμετέχουν σε αυτούς τους μουσικούς διαγωνισμούς.

Αναδιοργάνωση των Πυθίων έγινε μετά τον Α΄ Ιερό πόλεμο, που χρονολογείται στην αρχή του 6^{ου} αι. π.Χ.. Τον πόλεμο αυτόν κήρυξε το συμβούλιο των αμφικτυόνων εναντίον της Κίρρας ή Κρίσας λόγω της φορολογίας που επέβαλλαν οι Κρισάιοι σε όσους αποβιβάζονταν στο λιμάνι της πόλης τους για να επισκεφτούν το ιερό των Δελφών. Ο πόλεμος τελείωσε με την καταστροφή Κίρρας και την υπαγωγή των Δελφών στη δικαιοδοσία της αμφικτυονίας.²⁴¹ Οι αμφικτύονες το 586 π.Χ. γιόρτασαν τη νίκη με μια θυσία και για πρώτη φορά οργάνωσαν αγώνες γυμνικούς και ιππικούς αγώνες και επέκτειναν τους μουσικούς διαγωνισμούς. Για πρώτη (και μοναδική φορά) τα έπαθλα ήταν χρηματικά, τα ποσά των οποίων πιθανότατα προέρχονταν από την πώληση των λαφύρων.²⁴² Από τη δεύτερη όμως Πυθιάδα το 582 π.Χ. οι αμφικτύονες όρισαν οι αγώνες πια να είναι στεφανίτες και από τότε καθιερώθηκε ως μοναδικό έπαθλο των νικητών το στεφάνι δάφνης. Συνεπώς, σύμφωνα με τα προαναφερόμενα κείμενα του Pausanias, διακρίνουμε τρεις περιόδους: τον αγώνα των αρχαίων χρόνων, που μνημονεύεται μόνο από την αναβίωσή του, το *χρηματίτη* αγώνα που οργανώθηκε το τρίτο έτος της 48^{ης} ολυμπιάδας (586 π.Χ.) όπου γίνεται αναφορά καθαρά σε υλικά έπαθλα, τέλος το στεφανίτη αγώνα κατά τη δεύτερη Πυθιάδα (582 π.Χ.) όπου εγκαινιάζεται μια σειρά πεντετηρικών αγώνων, αγώνων που τελούνταν δηλαδή κάθε τέσσερα χρόνια με έπαθλο στεφάνι.²⁴³

Οργάνωση των αγώνων

Αντίθετα με τους άλλους πανελλήνιους αγώνες, που οργανώνονταν από την πόλη που επέβλεπε το ιερό - Ήλις για την Ολυμπία, Κόρινθος για την Ισθμία κ.λπ., τα Πύθια, όπως πληροφορούμεθα από τις γραπτές πηγές, δεν οργανώνονταν από

239. Pausanias, X. 7. 2-6. (Μετάφραση Νικ. Παπαχατζή.) Ανάλογη πληροφορία μας δίνει και ο Στράβωνας, *Γεωγραφικά* Θ C. 421.

240. Pausanias, X. 7. 2-3.

241. Λεπτομέρειες για τους ιερούς πολέμους των Δελφών βλέπε: M. Dillon, *Προσκυνητές*, σελ. 99-104.

242. M. Dillon, *Προσκυνητές*, σελ. 186. J. Fontenrose, «The cult», p. 125.

243. O. Picard, «Δελφοί και Πυθικοί αγώνες», στο: *Το Πνεύμα και το Σώμα*, Αθήνα 1990, σελ. 69.

την πόλη των Δελφών, αλλά από τους αμφικτύονες. Οι αμφικτύονες υποστήριξαν τους Δελφούς στον ιερό πόλεμο εναντίον της Κίρρας και από τότε τους διοικούσαν και πολιτικά.²⁴⁴ Το συνέδριο των αμφικτύονων που το αποτελούσαν οι εκπρόσωποι των 12 γειτονικών φυλών²⁴⁵ συνέρχονταν δύο φορές το χρόνο, την άνοιξη στην Ανθήλη και το φθινόπωρο στους Δελφούς και είχε υπό την εποπτεία του το ιερό των Δελφών και τους αγώνες.²⁴⁶ Η αμφικτυονία ξεκίνησε ως ένας θρησκευτικός και αργότερα έγινε ένας πολιτικός σύνδεσμος ελληνικών γειτονικών φυλών. Αρχικά είχε σκοπό να ρυθμίζει τις αμοιβαίες σχέσεις, την προστασία του κοινού, του ιερού, των πολιτικών, των θρησκευτικών υποθέσεων και αργότερα ανέλαβε την τέλεση αγώνων.²⁴⁷ Την εποχή του Πανσανία (2^{ος} αι. μ.Χ.) οι αντιπρόσωποι των πόλεων από την ηπειρωτική Ελλάδα που συμμετείχαν στο αμφικτυονικό συνέδριο ήταν 30 και συναποφάσιζαν για το ιερό των Δελφών και τους αγώνες.²⁴⁸ Οι αμφικτύονες ήταν για τα Πύθια ότι και οι ελλανοδίκες για τα Ολύμπια²⁴⁹ ανέθεταν μάλιστα τη γενική εποπτεία των αγώνων στους επιμελητές και την τήρηση της τάξης στους μαστιγοφόρους. Οι ιερομνήμονες σε συνεργασία με τους αμφικτύονες είχαν την ευθύνη και κρίση των αγώνων, την υπευθυνότητα της προετοιμασίας, τις δαπάνες, την αποστολή θεωριών, την αναγγελία των αγώνων.²⁵⁰

Όταν επρόκειτο να τελεστούν οι αγώνες, κατά τον μήνα Βύσσιο (έξι μήνες πριν από τον Βουκάτιο) οι αμφικτύονες έστελναν εκπροσώπους τους σε κάθε γωνιά του ελληνικού κόσμου για να αναγγείλουν τους αγώνες και να προσκαλέσουν αθλητές.²⁵¹ Από την ίδια στιγμή άρχιζε και η ιερομηνία η Πυθιάς δηλαδή η ιερή περίοδος των Πυθίων. Κατά τη διάρκεια της ιερομηνίας προστατεύονταν όχι μόνο η ίδια η πόλη των Δελφών αλλά και οι θεωροί, οι προσκνηγτές, θεατές και αθλητές που την επισκέπτονταν κατά τη διάρκεια των αγώνων από ληστείες και εχθροπραξίες, ενώ σταματούσαν οι πόλεμοι στη γύρω από τους Δελφούς περιοχή.²⁵² Όποια πόλη παραβίαζε την ιερομηνία αποβάλλονταν από το ιερό και αποκλείονταν από τους αγώνες. Η ιερομηνία αυτή αποκαλούνταν και εκχειρία.²⁵³ Η δελφική εκχειρία παραβιάστηκε ελάχιστες φορές, συγκεκριμένα το 422 π.Χ. οι Αθηναίοι εκμεταλλευόμενοι την εκχειρία των Πυθίων εκτόπισαν τους Δήλιους από το νησί.²⁵⁴

244. W. Decker, *Ο αθλητισμός*, σελ. 77.

245. Σχολιαστής Πινδάρου, Πυθιονικοί IV. 116.

246. Δ. Λαζαρίδης, «Ο Αθλητισμός στην αρχαία Ελλάδα», *ΙΕΕ*, τ. Β', σελ. 480-481.

247. Περισσότερα για τις Αμφικτυονίες βλ.επε: Θ. Γιαννάκη, *Ιστορία*, σελ. 75-78.

248. Πανσανίας, X. 8. 2-6.

249. Φιλόστρατος, *Γυμνασιακός*, 25. J. Fontenrose, «The Cult», p. 137.

250. IG II.2. 1126.

251. G. Rougemont, «La Hieromenie», p. 79.

252. J. Fontenrose, «The Cult», p. 128.

253. G. Rougemont, «La hieromenie», p. 79. Πρβλ. IG. II². 1126.

254. Ηρόδοτος, E. 2. 1.

Τα Πύθια άρχιζαν το βράδυ στις 6 του μήνα Βουκάτιου (Αύγουστος-Σεπτέμβριος). Ο Α. Mommsen,²⁵⁵ και J. Fontenrose²⁵⁶ στηριζόμενοι σε διάσπαρτες φιλολογικές μαρτυρίες προτείνουν το παρακάτω πρόγραμμα:

Πίνακας 7. Πρόγραμμα των Πυθίων.

• Βουκάτιος 6 και 7	Τα Πύθια άρχιζαν με τη θυσία των «Τριπτύων» = θυσία τριών αρσενικών ζώων, ηλικίας τριών ετών. Το βράδυ της πρώτης μέρας γινόταν η μίμηση του φόνου του δράκοντα. Το επόμενο πρωί ακολουθούσε η μεγαλοπρεπής πομπή
• Βουκάτιος 8	Πανηγυρική εστίαση-συμπόσιο
• Βουκάτιος 9	Μουσικοί αγώνες
• Βουκάτιος 10	Γυμνικοί αγώνες
• Βουκάτιος 11	Ιππικοί αγώνες

Οι μουσικοί αγώνες των Πυθίων

Μετά την αναδιοργάνωση των Πυθίων, σύμφωνα με το χωρίο του Πανσανία που προαναφέρθηκε, προστέθηκαν σταδιακά εκτός από τα μουσικά αγωνίσματα και γυμνικοί και ιππικοί αγώνες.²⁵⁷ Ποτέ όμως οι μουσικοί αγώνες δεν έχασαν την πρωτοκαθεδρία. Τελούνταν πρώτοι στο πρόγραμμα και επισκίαζαν με την αίγλη τους τα υπόλοιπα μέρη του αγωνιστικού προγράμματος.

Το αρχαιότερο αγώνισμα στους Δελφούς και το πρώτο που ανταμείφτηκε με βραβείο ήταν το τραγούδι ενός ύμνου με συνοδεία κιθάρας (*κιθαρωδία*). Με την αναδιοργάνωση των αγώνων το 586 π.Χ. προστέθηκε και η *αυλωδία* (τραγούδι με συνοδεία αυλού) η οποία όμως απεσύρθη από το πρόγραμμα μόλις στους 2^{οις} πυθικούς αγώνες διότι θεωρήθηκε ότι δεν ήταν ικανοποιητικό το άκουσμα.²⁵⁸ Επιπλέον προστέθηκαν η *κιθάρισσις* και η *αύλησις* (διαγωνισμοί οργανοπαικτών στη σόλο εκτέλεση της κιθάρας και του αυλού).²⁵⁹ Οι αυλητές και κιθαριστές διαγωνίζονταν στον *πυθικό νόμο* ένα συγκεκριμένο είδος προγραμματιστικής μουσικής που σκοπό είχε την περιγραφή του αγώνα του Απόλλωνα με το δράκοντα Πύθωνα.²⁶⁰ Αποτελούνταν από πέντε μέρη τα οποία περιγράφει ο Πολυδεύκης και ο

255. A. Mommsen, *Delphika*, Leipzig 1878, 213 -214. Πρβλ. Α. Βρεττός, *Λεξικό*, σελ. 620-621.

256. J. Fontenrose, «The Cult», p. 127.

257. Πανσανίας, X, 7, 4-6.

258. Πανσανίας, X, 7, 5-6.

259. Στράβων, *Γεωγραφικά*, Θ, C, 421.

260. T. Reinach, *Η ελληνική μουσική*, Αθήνα 1999, σελ. 173. Σ. Μιχαηλίδης, *Εγκυκλοπαίδεια της αρχαίας ελληνικής μουσικής*, Αθήνα 1989, σελ. 271.

Στράβων.²⁶¹ Σύμφωνα με τις γραπτές πηγές ο πρώτος νικητής της αυλητικής στα Πύθια ήταν ο Σακάδας²⁶² ο οποίος καθιέρωσε το λεγόμενο *πυθικό νόμο*.²⁶³ Πολυνίκης αυλητής των Πυθίων ήταν και ο Πυθόκριτος ο Σικυνώσιος ο οποίος κέρδισε την πρώτη θέση στους Πυθικούς αγώνες αύλησης έξι φορές.²⁶⁴ Σπουδαίος πυθιονίκης ήταν επίσης ο αυλητής Μίδας από τον Ακράγαντα της Κάτω Ιταλίας που νίκησε σε αγώνα αυλητών στα Πύθια το 490 π.Χ. και ο Πίνδαρος τον εξυμνεί με επίνικό του.²⁶⁵ Αξίζει να αναφέρουμε ότι είναι η μοναδική Πινδαρική ωδή που είναι αφιερωμένη σε νικητή μουσικού αγώνα και όχι σε νικητή γυμνικών ή ιπποδρομικών αγωνισμάτων.

Πθανότατα κατά τον 4^ο αι. π.Χ., αγώνες *κυκλικοί* (δηλαδή διθυραμβικοί) και αγώνες δραματικοί τραγικών και κωμικών ηθοποιών έκαναν την εμφάνισή τους στους Δελφούς.²⁶⁶ Σταδιακά επήλθε και μια σημαντική αλλαγή στους συμμετέχοντες. Μετείχαν στους αγώνες επαγγελματίες ηθοποιοί και μουσικοί οι οποίοι ήταν οργανωμένοι σε σωματεία «των περί τον Διόνυσον τεχνιτών». Οι αμφικτύονες για να εξασφαλίσουν τη συμμετοχή επαγγελματιών καλλιτεχνών και να διασφαλίσουν υψηλή ποιότητα στους καλλιτεχνικούς διαγωνισμούς έδιναν σημαντικά προνόμια στους συμμετέχοντες.²⁶⁷ Το πρόγραμμα των μουσικών αγώνων περιελάμβανε επίσης ποιητικούς διαγωνισμούς για τους οποίους αντλούμε πληροφορίες από τον Πλούταρχο.²⁶⁸ Μετά τον 1^ο αι. π.Χ. νέοι μουσικοί διαγωνισμοί περιελήφθησαν στο πρόγραμμα όπως *εγκώμιον επικόν ή εγκώμιον λογικόν*.²⁶⁹ Το αγωνιστικό πρόγραμμα των Πυθίων εμπλουτίστηκε κατά τη Ρωμαϊκή εποχή και με διαγωνισμούς παντομίμας όπου ο ηθοποιός με τη βοήθεια χορού οργάνων παρουσίαζε κωμικές ή τραγικές σκηνές με μιμητικές κινήσεις και χορό.²⁷⁰ Τα μουσικά αγωνίσματα πρέπει να τελούνταν αρχικά στο στάδιο. Τούτο πιστοποιεί επιγραφή των μέσων του 3^{ου} αι. π.Χ. η οποία παρουσιάζει τον οικονομικό απολογισμό του Δίωνος και συμπεριλαμβάνει μέσα στις εργασίες που έγιναν στο πυθικό στάδιο και αυτές που πραγματοποιήθηκαν για να προετοιμάσουν τους χώρους όπου τελούνταν οι μουσικοί διαγωνισμοί. Αργότερα οι μουσικοί αγώνες μεταφέρθηκαν στο θέατρο.²⁷¹

261. Πολυδεύκης, *Ονομαστικόν*, IV. 84. Στράβων, *Γεωγραφικά*, IX. 3. 10.

262. Πausanias II. 22. 8-9.

263. Πλούταρχος, *Περί Μουσικής* 8. 1134 A-B.

264. Πausanias, VI. 14.10.

265. Πίνδαρος, *Πυθόνικος*, XII.

266. O. Picard, «Δελφοί», σελ. 71. D. Larmour, *Stage and Stadium-Drama and Athletics in Ancient Greece*, Nikephoros Beihefte, Hildesheim 1999, p. 184.

267. Fouilles de Delphes III, 2, 68, 1. 71- 74. O. Picard, «Δελφοί», σελ. 72.

268. Πλούταρχος, *Ηθικά*, 638b.

269. Για την ερμηνεία των όρων βλ.: K. Galis, *The Games*, p. 228.

270. O. Picard, *Δελφοί και Πυθικοί Αγώνες*, σελ. 72. N. Gardiner, *Greek Athletic Sports and Festivals*, p. 213.

271. BCH IV (1977) 103. Πρβλ. Χρ. Σταμπούλης, *Αρχαίος Ελληνικός Αθλητισμός*, Αθήνα X.X, σελ. 173-176.

του, χωρίς να είναι εξουσιοδοτημένος επίσημα από την κυβέρνηση της Ελλάδας.²³ Ως εναλλακτική λύση σε περίπτωση αδυναμίας των Ελλήνων να αναλάβουν τη μεγάλη αυτήν ευθύνη προτάθηκε η Βουδαπέστη, ενώ αρκετά μέλη της Επιτροπής πρότειναν και το Λονδίνο. Η Διεθνής Ολυμπιακή Επιτροπή (Δ.Ο.Ε.) άρχισε αμέσως το έργο της υλοποίησης για την αναβίωση έχοντας ως πρόεδρο τον Δημήτριο Βικέλα, ως γενικό γραμματέα τον Πιερ ντε Κουμπερτέν και μέλη αντιπροσώπους διαφόρων κρατών Γαλλίας, Ρωσίας, Μ. Βρετανίας κ.λπ.

Ο Δημήτριος Βικέλας ως πρώτος Πρόεδρος της Διεθνούς Ολυμπιακής Επιτροπής και ως μέγας οραματιστής αλλά και δημιουργικότατος άνθρωπος συνέλαβε όχι μόνο την ιδέα της διεξαγωγής των Ολυμπιακών Αγώνων του 1896 στην Αθήνα αλλά συνέβαλε τα μέγιστα στη διοργάνωση. Χωρίς αμφιβολία υπήρξε ο μέγας αγωνιστής, ο ακούραστος και εμπνευσμένος καθοδηγητής για να γίνει το όραμα πράξη. Οραματιζόταν τους αγώνες ως κλητήρια δύναμη της μικρής και οικονομικά αδύνατης Ελλάδας. Σημείωνε μάλιστα στα κείμενά του: «Οι αγώνες τελούμενοι εν Αθήναις θα έχουν μεγάλην επίδρασιν επί του μέλλοντος του Ελληνικού Έθνους διότι αφ' ενός οι ξένοι που θα έλθουν θα εύρουν τους Έλληνες πολύ καλύτερους από ότι τους νομίζουν και διότι αφετέρου οι αγώνες θα συντελέσουν εις την διάδοσιν των σωματικών ασκήσεων εν τη χώρα και εις την εξύψωσιν των φρονημάτων. Ο σκοπός είναι εθνικός...».²⁴

Θεωρείται ότι κανείς άλλος δεν εργάστηκε περισσότερο σκληρά και επίμονα για να πείσει τους συμπατριώτες του και την ελληνική κυβέρνηση ότι έπρεπε να υποστηρίξουν το φιλόδοξο σχέδιο. Κανείς άλλος δεν θα μπορούσε να υπερπηδήσει τα εμπόδια που προέκυψαν από τις πολιτικές διαμάχες προ των αγώνων.²⁵ Με τις ενέργειές του και την παρουσία του έπεισε τους Έλληνες κυβερνώντες να αναλάβουν ουσιαστική δράση, έπεισε τους ιθύνοντες ότι η διοργάνωση των Ολυμπιακών Αγώνων στην Αθήνα θα τόνωνε το εθνικό φρόνημα και θα προέβαλλε την Ελλάδα στο εξωτερικό. Επιπλέον η παρουσία του και μόνον ως ανθρώπου με μεγάλη οικονομική άνεση έπεισε τους ομογενείς να προσφέρουν σημαντικά ποσά για τη διοργάνωση. Τελικά η προσπάθειά του στέφθηκε από επιτυχία αν και δεν είχε τη συμπαράσταση που θα έπρεπε από τον Γάλλο βαρόνο Pierre de Coubertin.²⁶ Παραιτήθηκε από τη Δ.Ο.Ε. αμέσως μετά το τέλος των Αγώνων, για να αφιερωθεί αποκλειστικά στη διάδοση της δημόσιας εκπαίδευσης, την οποία θεωρούσε ότι είχε ανάγκη κατ' εξοχήν η χώρα του.

23. Ο D. Young εκφράζει την άποψη ότι πιθανόν να υπήρχε μια προκαταρκτική συμφωνία Κουμπερτέν-διαδόχου Κωνσταντίνου για την υποστήριξη της Αθήνας. D. Young, «Modern Greece», p. 179. Τον συλλογισμό αυτόν απορρίπτει με επιχειρήματα ο Π. Λινάρδος, Δ. Βικέλας, σελ. 9-82. σελ. 79-81.

24. Π. Λινάρδος, «Η συνεισφορά», σελ. 77.

25. Για την αρνητική στάση της Επιτροπής των Ολυμπίων Κληροδοτημάτων (Ζάππειων Ολυμπίων) και διαφόρων πολιτικών προσοπιζοτήτων βλέπε: D. Young, «Modern Greece», p. 180.

26. Ο Pierre de Coubertin ζήτησε και την παραιτήσή του το 1895 από τη ΔΟΕ η οποία όμως δεν έγινε δεκτή από τον Δ. Βικέλα. D. Young, «Modern Greece», p. 181.

3. Ολυμπιακοί Αγώνες - Αθήνα 1896

Όπως προαναφέραμε η Δ.Ο.Ε. στην πρώτη της συνεδρίαση τον Ιούνιο του 1894 ανέθεσε στην Αθήνα την διοργάνωση των πρώτων σύγχρονων Ολυμπιακών Αγώνων. Λίγους μήνες μετά την ίδρυση της Δ.Ο.Ε., έφτασε στην Αθήνα ο γενικός γραμματέας της Pierre de Coubertin για να κάνει τις πρώτες επαφές για την οργάνωση των Ολυμπιακών Αγώνων.²⁷ Η οικονομική κατάσταση στην Ελλάδα ήταν δραματική. Η ελληνική κυβέρνηση αδυνατούσε να αναλάβει οποιοδήποτε οικονομικό κόστος για τους Ολυμπιακούς Αγώνες. Μέσα σε περιβάλλον δημοσιονομικής χρεοκοπίας και έντονων πολιτικών αντιπαραθέσεων μεταξύ Χ. Τρικούπη και Θ. Δηλιγιάννη κλήθηκε η Ελλάδα να διοργανώσει τους πρώτους Ολυμπιακούς Αγώνες.

Για τις οργανωτικές ανάγκες της προετοιμασίας των αγώνων συνεστήθησαν 9 ειδικές επιτροπές οι οποίες σε σύντομο χρονικό διάστημα, μόλις σε ένα διάστημα 14 μηνών, πραγματοποιήσαν ένα σημαντικότατο έργο, ολοκλήρωσαν έναν άθλο. Τα έργα υποδομής (ανακαίνιση σταδίου, κατασκευή ποδηλατοδρομίου και σκοπευτηρίου) ο εξωραϊσμός της πόλης, η σύσταση λεπτομερών προγραμμάτων και κανονισμών των επί μέρους αγωνισμάτων καθώς και η επιμελημένη εκτύπωσή τους σε 3 γλώσσες, η έκδοση 12 αναμνηστικών γραμματισμάτων και αναμνηστικού μεταλλίου, η έκδοση γαλλόφωνης εφημερίδας με αποκλειστικές πληροφορίες για τους αγώνες δικαιολογούν τον χαρακτηρισμό του άθλου.²⁸ Το αμεσότερο όμως πρόβλημα που είχαν ν' αντιμετωπίσουν οι διάφορες επιτροπές ήταν η ανεύρεση οικονομικών πόρων. Στην Αθήνα του 1895 μοναδικό στάδιο ήταν αυτό του Λυκούργου, το Παναθηναϊκό δηλαδή στάδιο το οποίο έφερε στο φως με τις ανασκαφές του ο Ernst Ziller την περίοδο 1869-1870.²⁹ Όταν η επιτροπή των αγώνων άρχισε την προετοιμασία της για την οργάνωση, το στάδιο της Αθήνας ήταν ένας ημικατεστραμμένος αγρός, γεμάτος λάτρες, μύμιαμα, υγκάθια κ.λπ. Η ελληνική κυβέρνηση, με πρωθυπουργό το Χ. Τρικούπη, όπως προαναφέρθηκε αδυνατούσε παντελώς ν' αναλάβει την ανακατασκευή του παλιού σταδίου. Από διάφορες δωρεές, συγκεντρώθηκε το ποσό των 336.000 δραχ. ποσό υπέρογκο για την εποχή εκείνη, που δεν ήταν όμως αρκετό ούτε για την αρχή των έργων. Μόνο το κόστος της ανακατασκευής του σταδίου απαιτούσε πολλά χρήματα. Επιπλέον έπρεπε να εκτελεστούν διάφορα έργα υποδομής σε μια πρωτεύουσα που αριθμούσε περισσότερους από 120.000 κατοίκους, με παντελή έλλειψη κτιριακών εγκαταστάσεων κατάλληλων για

27. Ιδιαίτερα κατατοπιστικό για τις δραστηριότητες του Δ. Βικέλα κατά τη διάρκεια της προετοιμασίας των Ολυμπιακών Αγώνων είναι το Ολυμπιακό Χρονολόγιο που παρατίθεται στο: Π. Λινάρδος, *Δ. Βικέλας*, σελ. 9-82, σελ. 132-154.

28. Γ. Δολιανίτης, *100 χρόνια ΔΟΕ*, σελ. 132.

29. Α. Παπανικολάου-Κρίστενσεν, *Το Παναθηναϊκό*, σελ. 58-65.

τατης ζωής. Γενικότερα η Μαζική Άθληση στη χώρα μας είναι οργανωμένη από τους Οργανισμούς Τοπικής Αυτοδιοίκησης οι οποίοι απέκτησαν τη δυνατότητα ίδρυσης Οργανισμών Νεολαίας και Άθλησης με το ΠΔ 76/85 και υλοποιούν προγράμματα Άθλησης για όλους με μεγάλη επιτυχία.⁷⁹

Οι ελληνικές διακρίσεις στους σύγχρονους Ολυμπιακούς Αγώνες

Στους πρώτους σύγχρονους Ολυμπιακούς Αγώνες οι Έλληνες αθλητές αποτελούσαν τη συντριπτική πλειονότητα όσων συμμετείχαν. Αυτή η πρώτη ολυμπιακή ομάδα ήταν όχι μόνο η πολυπληθέστερη στην ελληνική ολυμπιακή ιστορία, αλλά και εκείνη με τη μεγαλύτερη συγκομιδή μεταλλίων. Συγκεκριμένα κατακτήθηκαν 10 πρώτες θέσεις, 19 δεύτερες και 17 τρίτες θέσεις, όσες δεν κατακτήθηκαν συνολικά σε όλες τις επόμενες διοργανώσεις έως και τους αγώνες του 2000 στο Σίδνεϊ.

Στους Ολυμπιακούς Αγώνες του Παρισιού έλαβαν μέρος μόνο 5 αθλητές, δίχως να διακριθούν. Ήταν η πλέον ολιγομελής ελληνική αποστολή στην ιστορία των Αγώνων και η πρώτη όπου κανένας Έλληνας αθλητής δεν κατάφερε να διακριθεί κατακτώντας μετάλλιο. Συνολικά στην ιστορία των Ολυμπιακών Αγώνων η

Πίνακας 16: Ελληνική συμμετοχή και διακρίσεις στους Ολυμπιακούς Αγώνες.

Έτος	Πόλη	Αθλητές	Χρυσά	Ασημένια	Χάλκινα	Σύνολο
1896	Αθήνα	230	10	19	17	46
1904	Σεντ Λιούις	14	1	0	1	2
1908	Λονδίνο	20	0	3	1	4
1912	Στοκχόλμη	29	1	0	1	2
1920	Αμβέρσα	52	0	1	0	1
1956	Μελβούρνη	13			1	1
1960	Τόκιο	48	1	0	0	1
1968	Μέξικο	44	0	0	1	1
1972	Μόναχο	59	0	2	0	2
1980	Μόσχα	41	1	0	2	3
1984	Λος Άντζελες	61	0	1	1	2
1988	Σεούλ	58	0	0	1	1
1992	Βαρκελώνη	72	2	0	0	2
1996	Ατλάντα	121	4	4	0	8
2000	Σίδνεϊ	155	4	6	3	13

79. Ν. Νικηταράς, *Μαζικός Λαϊκός Αθλητισμός*, Αθήνα χ.χ., 94-98.

80. Σημειώνονται οι Ολυμπιακοί Αγώνες όπου οι Έλληνες αθλητές κατέκτησαν μετάλλιο.

Ελλάδα δεν κατέκτησε μετάλλιο σε 9 διοργανώσεις. Οι Ολυμπιακοί Αγώνες της Βαρκελώνης σηματοδοτούν την αρχή μιας νέας πορείας σε ότι αφορά την παρουσία του ελληνικού αθλητισμού στους Ολυμπιακούς Αγώνες. Στη Βαρκελώνη η ελληνική ομάδα κατέκτησε δύο χρυσά μετάλλια: ένα στην άρση βαρών με τον Πύρρο Δήμα και ένα στο στίβο με τη Βούλα Πατουλίδου. Το 1996 στους Ολυμπιακούς Αγώνες της Ατλάντα τα μετάλλια έγιναν 8 (4 χρυσά και 4 ασημένια) ενώ στους Ολυμπιακούς Αγώνες του 2000 η Ελλάδα εντυπωσίασε τη διεθνή κοινή γνώμη κατακτώντας 13 συνολικά μετάλλια (4 χρυσά, 6 ασημένια και 3 χάλκινα).